Fragment elewacji Muzeum Polin. Fot. Konrad Matyjaszek

Historia historii: studia polsko-żydowskie

Konrad Matyjaszek, Joanna Tokarska-Bakir

Wyrażenia kluczowe: historia Żydów; historia Żydów w Polsce; badania nad antysemityzmem; projektowanie wystaw muzealnych.

Czas politycznego ustanawiania historii jest jedną z nielicznych chwil, gdy historię widać. Kiedy dokona się jej umocowania, niecałkowicie zagospodarowane dotąd narracje historyczne zyskują spójność i użyteczność dobrze zaprojektowanego narzędzia, którego komponenty pozostają już jednak zasłonięte. Historia Żydów w Polsce instrumentalizowana była zawsze, ale szczególnie intensywnie od roku 2005, gdy kilku polskich autorów, zapatrzonych w niemieckie wzory, ale opacznie je rozumiejących, opublikowało swój manifest, szybko przezwany: „niepamięć i nieodpowiedzialność”¹ (Kostro & Merta, 2005). Narzędziem polityki historycznej państwa polskiego historia Żydów stała się ostatecznie w roku 2014, wraz z otwarciem wystawy stałej warszawskiego Muzeum Polin, dawniej

1 Polemika ze stanowiskiem myślowym wyrażonym przez jednego z sygnatariuszy tego manifestu w: J. Tokarska-Bakir, *Bez wroga ani rusz* (Tokarska-Bakir, 2007).

znanego jako Muzeum Historii Żydów Polskich². Inauguracja tej wystawy pozwoliła dostrzec komponenty narracji historycznej, mające stać się odtąd narzędziami władzy i hegemonii, która – jak twierdził Henri Lefebvre – „znaczy więcej niż wpływ, więcej nawet niż ciągłe użycie przemocy i represji. Jest ona wywierana na społeczeństwo jako całość, łącznie z kulturą i wiedzą” (Lefebvre, 1974/1991, s. 10). Narracje na temat historii żydowskiej mają pozostawać odtąd osłonięte wkopaną w gruz warszawskiego getta szklaną obudową muzeum, którą na całej powierzchni zadrukowano tysiącami zapisanych w alfabecie łacińskim i hebrajskim słów: „Polska”, „Polska”, „Polska”³.

Tematem szóstego numeru czasopisma *Studia Litteraria et Historica* jest historia obudowy słownej, językowej i narracyjnej, którą wykonano dla osłonięcia historii Żydów w Polsce i dla wytyczenia granic tej historii, granic oznaczonych obsesyjnie powtarzanym słowem-zaklęciem. Jeśli – jak chce dyrektorka programowa Muzeum Polin, Barbara Kirshenblatt-Gimblett – narracja polskiej większości dominującej na temat Żydów przyjmuje pod osłoną takiej ochronnej obudowy postać „teatru historii” (Kirshenblatt-Gimblett, 2014), teksty numeru szóstego SLH opowiadają o pozascenicznym przestrzeniach tego teatru. Mówią o jego zapleczu, o strefach technicznych i wyjściach ewakuacyjnych. Mówią o narracjach, wiedzy i obrazach, które, znalazłszy się poza granicą oznaczoną słowem „Polska”, nie mają prawa wstępu na scenę „tysiącletniej historii polskich Żydów”⁴. Na scenie tej nieustannie trwa zaś przedstawienie na temat polskiego milenium tolerancji, pluralizmu i wielokulturowości⁵ – na temat tego wszystkiego, czemu jawnie przeczy obsceniczny język polskiej wspólnoty narodowej, wymierzony w Żydów, w muzułmanów, w nie-Białych i w uchodźców z krajów ogarniętych wojną, którą Polska jeszcze niedawno pomagała wywołać⁶. Tematem numeru jest kształt granic narracyjnego pola historii polskich Żydów, pola znanego od początku lat osiemdziesiątych XX wieku pod nazwą „studiów polsko-żydowskich”, a w angielskojęzycznym obiegu naukowym jako *Polish-Jewish studies*.

2 Przed otwarciem wystawy głównej Muzeum Historii Żydów Polskich w październiku 2014 roku zmieniono nazwę tej instytucji na „Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN”. W ciągu następnych lat dyrekcja placówki najczęściej posługiwała się krótką formą „Muzeum Polin”. Jak tłumaczył dyrektor Dariusz Stola, „chodzi o to, [...] by można było używać nazwy «Muzeum Polin», tak by każdy wiedział, że to Muzeum Historii Żydów Polskich” (Gliński, 2014). Słowo „Polin” w języku hebrajskim znaczy „Polska”.

3 Elewacje muzeum pokryte są taflami półmatowego szkła barwionego na zielono, które w całości pokrywają wytrawione litery łacińskie i hebrajskie składające się na słowo „Polin”.

4 Barbara Kirshenblatt-Gimblett pisała, że żydowska historia w Polsce „– tysiąc lat ciągłej obecności Żydów w tej części świata – zniknęła z pola widzenia, w ogromnej części przestonięta przez Zagładę. Dlatego m.in. było tak ważne, aby historię polskich Żydów, w całym jej tysiącletnim przekroju, wskrzesić do życia właśnie w Polsce, gdzie rozegrała się ta opowieść” (Kirshenblatt-Gimblett, 2014). Stwierdzenie na temat tysiąca lat zamieszkiwania Żydów na terenie Polski nie jest przy tym ani prawdziwe, ani historycznie uprawnione. Osiedle społeczności żydowskie istniały na ziemiach Polski od końca XII wieku, nie da się więc w roku 2014 mówić o „tysiącu lat żydowskiej obecności w Polsce”, ale najwyżej o „ośmiuset trzydziestu latach”.

5 Jak twierdzi Barbara Kirshenblatt-Gimblett, mowa jest tu o narracji na temat „Polski stosunkowo mało znanej i często błędnie rozumianej, kraju należącego do najbardziej zróżnicowanych i tolerancyjnych we wczesnowożytnej Europie” (Kirshenblatt-Gimblett, 2014).

6 Jedną z podstawowych przyczyn politycznej destabilizacji Syrii i Iraku i trwającej do dziś wojny domowej w tych krajach była inwazja wojskowa na Irak, przeprowadzona w roku 2003 przez koalicję krajów pod przywództwem USA, w tym przez Polskę. W operacji militarnej „Iraqi Freedom” (Iracka Wolność) brało udział około 200 polskich żołnierzy, natomiast w latach 2003–2011 w składzie Polskiego Kontyngentu Wojskowego stacjonowało w Iraku jednocześnie do 2500 żołnierzy uczestniczących w misjach bojowych oraz w działaniach stabilizacyjnych, szkoleniowych i logistycznych. 28 polskich żołnierzy kontyngentu zginęło w walce, ponad 150 zostało rannych („10 lat od inwazji na Irak”, 2013). W latach 2003–2011 w wyniku działań wojennych w Iraku zginęło łącznie około 500 000 osób (Hagopian i in., 2013).

Przedmiotem otwierającej numer rozmowy z Antonym Polonskim jest polityczna historia tego pola badań, opisywana od momentu jego zaistnienia aż po rok 2014. Antony Polonsky jest głównym historykiem wystawy stałej Muzeum Polin i redaktorem naczelnym oxfordzkiego rocznika naukowego „Polin: Studies in Polish Jewry”, był też współtwórcą pierwszych ośrodków badań studiów polsko-żydowskich i współorganizatorem pierwszych konferencji naukowych w tej dziedzinie. W rozmowie opowiada on o zorganizowanym w 1979 roku spotkaniu przedstawicieli amerykańskich stowarzyszeń żydowskich i Kongresu Polonii Amerykańskiej w Orchard Lake, podczas którego po raz pierwszy ogłoszono postulat wytyczenia polsko-żydowskiego „złotego środka”⁷: „przerwania [wzajemnych] nieporozumień [...] co do sytuacji Żydów w Polsce”, a szczególnie co do udziału Polaków w Zagładzie Żydów, oraz utworzenia „wspólnej, obiektywnej polsko-żydowskiej historii”⁸ (*Orchard Lake Statement*, 1979). Polonsky opowiada o definicjach „problemu żydowskiego” formułowanych ówczesnie przez polskie środowiska opozycyjne oraz o pierwszej w powojennej Europie konferencji na temat relacji polsko-żydowskich, zorganizowanej na Uniwersytecie Oksfordzkim 17–21 września 1984 roku.

Relacja Polonskiego okazuje się całkowicie nieszczerzona: nie mieści się ani na scenie „teatru historii”, ani w granicach wyobrażeń o tym, czym teatr ten być może. Podobnie niecenzuralne dekoracje ma zaplecze „teatru historii” w odmianie współczesnej. Relacji Polonskiego na temat presji wywieranej na historyków projektujących wystawę Muzeum Polin przez polskie Ministerstwo Kultury towarzyszy wniosek historyka o tym, że „budowanie [muzeum] dla przyszłości” oznacza konieczność akcentowania wątków polskiej narracji tożsamościowej znanych skądinąd jako antysemickie. Ministerialni urzędnicy forsują, aby położyć nacisk na faktograficznie nieprawdziwe narracje o niemieckiej „aktywności” i „zachęcie” w kontekście mordu w Jedwabnem, żądają też pozytywnych odwołań do mitu żydowskiej winy za komunizm, tymczasem główny historyk muzeum jako konieczne wspomina muzealne konsultacje z przygotowującymi się do przejęcia władzy politykami partii Prawo i Sprawiedliwość.

W tym numerze pisma publikowane jest również tłumaczenie uaktualnionego artykułu Scotta Ury’ego, historyka z Uniwersytetu Telawińskiego. Jego tekst jest analizą historiograficznych obrazów i fantazji na temat Żydów polskich. W pierwotnej, angielskojęzycznej wersji ukazał się w czasopiśmie „Jewish Social Studies” w 2000 roku (Ury, 2000), a więc przed spisaniem aktów założycielskich polskiej polityki historycznej, przed rozpoczęciem budowy Muzeum Polin i na moment przed tym, jak debata o *Sąsiadach* Jana

7 O porządkującej narrację historyczną na temat „stosunków polsko-żydowskich” „regule złotego środka” piszą Piotr Forecki i Anna Zawadzka (Forecki & Zawadzka, 2015).

8 W oryginalnej treści *Orchard Lake Statement* jego autorzy uchwalili, co następuje: „Both groups [Polish and Jewish] acknowledged that there has been considerable misunderstanding in both the Polish and Jewish communities in the United States and elsewhere over the situation of the Jewish people in Poland, climaxed by the ineffable tragedy of the Nazi holocaust. It was candidly acknowledged that selective traditions of writing the history of Polish-Jewish relations have developed that have perpetrated misunderstanding and antagonisms, rather than increase understanding”. Dalej dokument stanowi: „sharing the conviction that «history must not become a hitching post to the past, but rather a guiding post to a more humane future», the Polish and Jewish leaders agreed to organize a project of Polish and Jewish scholars who would seek to write and publish together an objective joint Polish-Jewish history” (*Orchard Lake Statement*, 1979).

Tomasza Grossa (Gross, 2000) ujawniła, że nieprzekraczalne granice możliwych badań nad „wspólną polsko-żydowską historią” są identyczne z granicami chroniącymi polską etniczną tożsamość narodową. Ury pisze o użytkach i nadużyciach czynionych wobec historycznych narracji o „Żydach polskich” w politycznych i naukowych kontekstach w Izraelu, Polsce i Stanach Zjednoczonych. Lektura tej analizy dostarcza cennej wiedzy o zmianach, jakie od momentu jej pierwotnej publikacji zaszły w omawianym polu badawczym i w obrębie wyznaczających je figur zbiorowej fantazji.

W cytowanym wcześniej tekście o muzealnym „teatrze” Barbara Kirshenblatt-Gimblett zauważa konieczność pisania „wspólnej [polsko-żydowskiej] historii”, zapewne tej samej, którą postulowali politycy i działacze zebrani w 1979 roku w Orchard Lake. Według niej „wspólna historia” jest przeciwieństwem „sprowadzania historii polskich Żydów do historii stosunków polsko-żydowskich, nazbyt często traktowanej jako historia antysemityzmu”. Separacja żydowskiej historii od wiedzy o nierówności i przemocy wynikającej z działania większości umożliwiać ma, zdaniem badaczki, narracyjne przekształcenie Żydów w „podmioty historii, nie tylko przedmioty, na które inni projektują swoje fantazje i lęki”⁹ (Kirshenblatt-Gimblett, 2014). Wydaje się, że myśl ta pojawia się również i w publikowanym w tym numerze SLH tekście Kamila Kijka, historyka i socjologa z Uniwersytetu Wrocławskiego. Tekst Kijka dotyczy tematu granic studiów żydowskich, stanowiąc przy tym głos polemiczny wobec krytycznych analiz Muzeum Polin. Badacz zdaje się nie podzielać całkowicie kategoryczności sądów Kirshenblatt-Gimblett o hipotetycznym muzeum kontekstualizującym Zagładę Żydów jako „ostatniej rzeczy, której potrzebowała Polska” i o istnieniu „stereotypu «polskiego antysemityzmu»”, zrównywanego w swojej szkodliwości z samym antysemityzmem¹⁰. Kijek krytycznie odnotowuje w projekcie muzealnej wystawy znaczącą nieobecność tematu rasistowskiej presji wywieranej na Żydów w osiemnasto- i dziewiętnastowiecznej Polsce. Znajduje jednak przy tym z dyrektorką muzeum istotną przestrzeń zgody, gdy chce widzieć wokół lub wewnątrz Muzeum Polin narracyjną granicę rozdzielającą domenę „studiów żydowskich”, skupionych na „refleksji nad autonomią, podmiotowością i wyjątkowością roli Żydów w historii Polski”, od pozostających poza muzealną narracją krytycznych badań nad stosunkami polsko-żydowskimi. To drugie pole badacz uznaje za potrzebne do szerszej debaty naukowej, jakkolwiek konstytutywnie zagrożone błędem poznawczym, mającym polegać na redukcji historycznych społeczności żydowskich jedynie do „przedmiotu, świadectwa i miernika polskiej ksenofobii”.

9 Barbara Kirshenblatt-Gimblett pisała, że „wystawa [Muzeum Polin] prezentuje szerokie spektrum stosunków polsko-żydowskich, które odwiedzający będą doświadczali jako historię współistnienia i rywalizacji, konfliktu i współpracy, separacji i integracji – bez sprowadzania historii polskich Żydów do historii stosunków polsko-żydowskich (nazbyt często traktowanej jako historia antysemityzmu). Ponadto «wspólna historia» nie musi oznaczać historii jednako postrzeganej (czy można mówić o tych samych wydarzeniach, jeśli są tak różnie przeżywane?). Przede wszystkim zaś Żydzi są podmiotami historii, nie tylko przedmiotami, na które inni projektują swoje fantazje i lęki” (Kirshenblatt-Gimblett, 2014).

10 W tekście na temat „teatru historii” Barbara Kirshenblatt-Gimblett wyraziła zdanie, że „ostatnią rzeczą, której potrzebowała Polska, było muzeum Holokaustu – w jakimś sensie cały kraj stanowi muzeum Zagłady”. W imieniu zespołu projektowego Muzeum Polin stwierdziła też: „unikamy przyjmowania za punkt wyjścia błędnych wyobrażeń – stereotypów antysemickich i filosemickich czy stereotypu «polskiego antysemityzmu» – aby obrobić historię polskich Żydów i historię Polski przed takimi nieporozumieniami” (Kirshenblatt-Gimblett, 2014).

Wraz z tekstem Kamila Kijka publikowany jest polemiczny komentarz Katrin Stoll, historyczki z Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie. Komentarz Stoll dotyczy centralnej dla argumentacji Kijka sprawy (nie)możliwości podmiotowego ujęcia historii grupy mniejszościowej bez konieczności analizy wykluczenia wymierzonego w tę mniejszość. Badaczka analizuje również naukowe konsekwencje kluczowych pominięć w obrębie projektu wystawy Muzeum Polin, odnosząc się do ograniczeń w postulowanym przez Kijka potencjale „dialogu” pomiędzy krytycznymi badaniami kultury a badaniami historycznymi, dla których horyzont refleksji krytycznej wyznacza kategoria tożsamości. Komentarz Stoll stanowił pierwotnie recenzję artykułu Kijka, jednak brak prawnej możliwości publikowania ocen recenzyjnych, zawierających często analizy o wadze co najmniej równej tekstom recenzowanym, oraz ustawowa konieczność anonimowości procesu recenzowania zmusiły redakcję do wyłączenia tego komentarza z puli ocen recenzyjnych za zgodą autorki. Konieczne w tej sytuacji jest przypomnienie zgłoszonego przez Joannę Tokarską-Bakir i Annę Zawadzką we wstępie do pierwszego numeru SLH postulatu jawności recenzji i włączenia w naukową debatę dyskusji i sporów, ukrywanych obecnie przez wymóg tajności procesu recenzyjnego (Tokarska-Bakir & Zawadzka, 2012).

Kontrowersja związana z artykułem Kijka stanowi dobrą okazję, aby wyjaśnić powracające uparcie nieporozumienie łączące się z klasyfikacją badań nad antysemityzmem¹¹. Jeśli uznamy, że przedmiotem antysemityzmu są ci, którzy najczęściej doświadczają jego skutków, naturalne będzie sytuowanie badań nad nim w dziedzinie studiów żydowskich. Podobna lokalizacja nie wróżyłaby jednak dobrze przedmiotowi tych badań. Żywy w obrębie studiów *Jewish studies* postulat Salo W. Barona, wzywający do zerwania z *lachrymo-se narrative*, łzawą historią Żydów (Baron, 1928), sprzyjałby normalizacji antysemityzmu.

Jeśli jednak uznamy, że przedmiotem antysemityzmu nie są Żydzi, lecz historycznie zmieniający się, skutkujący agresją, zestaw nawyków poznawczych (*overlearned cognitive habits*) w stosunku do grup mniejszościowych¹², zniknie powód, by jego pole ograniczać do studiów żydowskich. „Kwestia żydowska”, choć wymierzona w Żydów, naprawdę nigdy taka nie była. Jak pisze David Nirenberg, w równym stopniu była ona krytyką własnej kultury, „zasadniczym narzędziem i pojęciem, za pomocą którego jednostki w społeczeństwie odnosiły się do świata i do samych siebie”¹³ (Nirenberg, 2013, s. 3). Pewne rzeczy, takie jak pieniądź i własność, kultura chrześcijańska uważała za „żydowskie” i sądziła, że mogą one produkować „żydowskość”, niezależnie od tego, czy ich użytkownicy byli Żydami, czy też nie (Nirenberg, 2013, s. 3).

Antysemickie „puste znaczące” wypełniano treściami tak sprzecznymi jak te, które wylicza Konstanty Kot-Jeleński:

11 Zob. jego omówienie we wstępie do tomu *Antisemitism in times of crises* autorstwa Sander L. Gilmana i Stevena T. Katza (Gilman & Katz, 1991).

12 Zob. tekst Joanny Tokarskiej-Bakir *The Polish underground organization Wolność i Niezawisłość and anti-Jewish pogroms, 1945–6* (Tokarska-Bakir, 2017).

13 W oryginale: „the Jewish question is as much about the basic tools and concepts through which individuals in a society relate to the world and to each other, as it is about the presence of «real» Judaism and living Jews in that society” (Nirenberg, 2013, s. 3).

Polacy nie występowali przeciwko Żydom „dlatego, że są Żydami”, ale dlatego, że Żydzi są brudni, chciwi, kłamią, mają pejsy, mówią żargonem, nie chcą się asymilować, a także dlatego, że się asymilują, przestają mówić żargonem, są elegancko ubrani, chcą być Polakami. Dlatego, że są niekulturalni, i dlatego, że są za bardzo kulturalni. Dlatego że są przesądni, zacofani i ciemni, a także dlatego, że są piekielnie zdolni, postępowi i ambitni. Dlatego, że mają długie, garbate nosy, i dlatego, że nieraz nie można ich odróżnić od „czystych Polaków”. Dlatego, że ukrzyżowali Chrystusa, że praktykują ubój rytualny i ślęczą nad Talmudem, i dlatego, że wzgardzili własną religią i są ateistami. Dlatego że są chuderławi, chorowici, urodzone ofiary i ofiary, i dlatego że są wysportowani, mają bojówki i „chucpę”. Dlatego, że są bankierami i kapitalistami, i dlatego, że są komunistami i agitatorami. W żadnym wypadku dlatego, że są Żydami (Jeleński, 1968, s. 52).

Z tych wszystkich powodów badań nad antysemityzmem lepiej jest nie prowadzić w imieniu tych ostatnich, ale raczej społeczeństw antysemityzm praktykujących. Jak pisze Hanna Arendt: „Żydzi nie przestaną być dyskryminowani dopóty, dopóki każdy antysemita nie będzie postrzegany jako zamach na społeczeństwo pojęte jako całość” (Arendt, 2012, s. 62, przyp. 11).

Zbiór tekstów dotyczących tematu numeru zamyka artykuł Anny Zawadzkiej, stanowiący omówienie książki Jodi Melamed *Represent and destroy: Rationalizing violence in a new racial capitalism*. Analizowana książka stanowi studium amerykańskich państwowych narracji wielokulturowości, które, jak dowodzi Melamed, służyły nie tyle przeciwdziałaniu rasizmowi, co dyscyplinowaniu debaty na temat rasizmu, w konsekwencji służąc normalizacji urasowionej przemocy.

W tym numerze *Studia Litteraria et Historica* publikowany jest też dział specjalny pt. „Ślady Bourdieu. Inspiracje, kontynuacje, rewizje”, redagowany przez Michała Kozłowskiego i Annę Zawadzką. Teksty w nim zawarte są pokłosiem konferencji, która odbyła się w Warszawie w 2013 roku i była organizowana przez Ośrodek Kultury Francuskiej (Wydział Filozofii i Socjologii, Uniwersytet Warszawski), Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk oraz Interdyscyplinarny Zespół Współpracy Uniwersytet Warszawski (UW) – École des hautes études en sciences sociales (EHESS, Paryż).

Bibliografia

10 lat od inwazji na Irak: Trudne misje Polaków. (2013, marzec 20). *Dziennik.pl*. Pobrano 12 marca 2017, z <http://wiadomosci.dziennik.pl/historia/wydarzenia/zdjecia/422650,4,10-lat-temu-w-2003-rozpoczela-sie-wojna-w-iraku-polacy-w-iraku-zdjecia.html>

Arendt, H. (2007). Antisemitism (J. Woods & J. McFarland, Trans.). In H. Arendt, *The Jewish writings* (J. Kohn & R. H. Feldman, Eds.) (pp. 46–121). New York, NY: Schocken Books.

Arendt, H. (2012). Antysemityzm. W H. Arendt, *Pisma żydowskie* (M. Godyń i in., Tłum.) (ss. 53–138). Warszawa: Biblioteka Kwartalnika Kronos.

Baron, S. W. (1928). Ghetto and emancipation. *The Menorah Journal*, 14(June), 515–526.

Forecki, P., & Zawadzka, A. (2015). Reguła złotego środka: Kilka uwag na temat współczesnego dominującego dyskursu o „stosunkach polsko-żydowskich”. *Zagłada Żydów: Studia i Materiały*, 2015(11), 521–547.

Gilman, S. I., & Katz, S. T. (1991). Preface, introduction. W S. I. Gilman & S. T. Katz (Red.), *Antisemitism in times of crisis* (ss. vii – 21). New York, NY: New York University Press.

Gliński, M. (2014, wrzesień 4). Muzeum Historii Żydów Polskich z nową nazwą. *Culture.pl*. Pobrano 12 marca 2017, z <http://culture.pl/pl/artykul/muzeum-historii-zydow-polskich-z-nowa-nazwa>

Gross, J. T. (2000). *Sąsiedzi: Historia zagłady żydowskiego miasteczka*. Sejny: Pogranicze.

Hagopian, A. i in. (2013). Mortality in Iraq associated with the 2003–2011 war and occupation: Findings from a national cluster sample survey by the university collaborative Iraq Mortality Study. *PLOS Medicine*, 10(10). <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1001533>

Jeleński, K. A. (1968). „Hańba” czy wstyd? *Kultura* [paryska], 1968(5(247)), 51–55.

Kirshenblatt-Gimblett, B. (2014, listopad 2). Teatr historii: 12 zasad. *Tygodnik Powszechny*, 2014(44, dodatek specjalny: 1000 lat historii Żydów polskich).

Kostro, R., & Merta, T. (Red.). (2005). *Pamięć i odpowiedzialność*. Kraków: Ośrodek Myśli Politycznej.

Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Hoboken, NJ: Wiley. (1. wyd. oryg. 1974).

Nirenberg, D. (2013). *Anti-Judaism: The Western tradition*. New York, NY: W. W. Norton.

Orchard Lake Statement on Polish-American – Jewish-American Relations. (1979). Central Connecticut State University, 4: Polish American Archives, Revd. Leonard Chrobot Files.

Tokarska-Bakir, J. (2007, sierpień 18). Bez wroga ani rusz. *Gazeta Wyborcza*.

Tokarska-Bakir, J. (2017). The Polish underground organization Wolność i Niezawisłość and anti-Jewish pogroms, 1945–6. *Patterns of Prejudice*, 51(2), 111–136. <https://doi.org/10.1080/0031322X.2017.1304689>

Tokarska-Bakir, J., & Zawadzka, A. (2012). Bystron evergreen. *Studia Litteraria et Historica*, 2012(1), 1–2. <https://doi.org/10.11649/slh.2012.025>

Ury, S. (2000). Who, what, when, where, and why is Polish Jewry?: Envisioning, constructing and possessing Polish Jewry. *Jewish Social Studies*, 6(3), 205–228. <https://doi.org/10.1353/jss.2000.0015>

History of history: the Polish-Jewish studies

Keywords: Jewish history; history of Jews in Poland; studies of antisemitism; museum exhibition design.

Article No. 1507

DOI: 10.11649/slh.1507

Citation: Matyjaszek, K., & Tokarska-Bakir, J. (2017). Historia historii: studia polsko-żydowskie. *Studia Litteraria et Historica*, 2017(6). <https://doi.org/10.11649/slh.1507>.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License, which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. www.creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl

© The Author(s) 2017

Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences, Warsaw.

Authors: Konrad Matyjaszek, Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences, Warsaw, & Joanna Tokarska-Bakir, Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences, Warsaw.

Correspondence: kmatyjaszek@ispan.waw.pl; j.tokarska-bakir@uw.edu.pl

The work has been prepared at authors' own expense.

Both authors participated equally in the concept of the study and drafting the manuscript.

Competing interests: The authors have declared they have no competing interests.